

חינוך לחיים

פרשת שמיי

‘ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרון ולבניו ולזקני ישראל’
אומר על כך המדרש רבה במקום ‘אמר רבי עקיבא נמשלו ישראל לעוף, מה העוף הזה אינו פורח בלא כנפיים, כך ישראל אין יכולים לעשות דבר חוץ מזקניהם’

כידוע הגמרא בבא מציעא פז. מביאה - אברהם הוליד את יצחק עד אברהם לא היה זקנה מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק משתעי בהדי אברהם אתא אברהם בעא רחמי והוה זקנה שנאמר ‘ואברהם זקן בא בימים’ - עד זמן אברהם אבינו היו הפנים שוות, לא הייתה אבחנה בין צעיר לזקן, ואברהם אבינו ביקש לשנות את זה וקיבל.
מה כל כך היה מהותי לאברהם שביקש להיראות זקן? גם על כך אומר המדרש בפר’ בראשית ‘אמר רבי יהודה בר סיון אברהם תבע זקנה. אמר לפניו רבון העולמים אדם ובנו נכנסין למקום ואין אדם יודע למי מכבד, מתוך שאתה מעטרו בזקנה אדם יודע למי מכבד. אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל... ואברהם זקן בא בימים’

וצריך ביאור האם מטרתו של אברהם היה סתם כבוד?? זה העניין לתת כבוד לזקנים??
מפורסם הסיפור שאחד מגדולי ישראל זצ"ל נצרך לטוס במטוס לאיזו נסיעה ארוכה... נכדו שהצטרף למסע הסתובב סביבו כל הזמן... סבא אתה צריך משהו?? אתה זקוק למשהו?? חסר לך משהו?? במושב ליד הרב ישב פרופסור גדול. מדען בכיר בקריה. קרחת נוצצת לראשו ומשקפים עגולים על קצה אפו ועיניו יוצאות מהחורים. פונה הוא לרב - אמור נא לי רבי. נכדי נער מתבגר גם הצטרף לנסיעה איתי לנופש מיוחד שאני מממן לו ואני לא מבין - אפי' פעם אחת הוא לא בא לשאול מה אני צריך ואילו הנכד שלך כל הזמן מכרכר סביבך תגיד רבאי מה הסיפור? איפה נכשלת??

ענה לו הרב - תראה אתה מדען... חוקר... לדעתך מהיכן האדם נוצר?? ענה הפרופסור - מניין?? מוצא האדם מהקוף... - מחייך על כן, ככל שאתה יותר קרוב אל הקוף, הרי אתה קופיקו קטן... וממילא הוא רוצה להתרחק ממך... הוא רוצה להרגיש יותר בן אדם ממך... ואילו אנחנו, לומדים ויודעים... כי האדם הוא יציר כפיו של בורא העולם... ממילא הרב הרי לך התשובה... הנכד שלך מבין שאתה מוצאך מהקוף... על כן, ככל שאתה יותר קרוב אל הקוף, הרי אתה קופיקו קטן... וממילא הוא רוצה להתרחק ממך... הוא רוצה להרגיש יותר בן אדם ממך... ואילו אנחנו, לומדים ויודעים... כי האדם הוא יציר כפיו של בורא העולם... ממילא ככל שהדור הוא קדום, הרי הוא קרוב יותר ליצירה האלוקית... ועל כן הנכד שלי, חפץ בקרבתו, להיות סמוך יותר ליצירה הקדומה של בורא העולם...

במסורת האומות העולם, הזקנים הינם נטל ועול. ‘העולם שייך לצעירים’ - היא הסיסמא הרווחת. הזקן הוא סתם נטל כלכלי ואם הזקן הוא עצבני ונרגן הוא בכלל מהווה מטריד סביבתי שיש להתפטר ממנו בהקדם. אך במסורת היהודית, על פי חכמת התורה - הזקן הרי הוא האדם שבזכותו אני כאן. בזכות ההשקעה שלו בשנות צעירותו אני מתקיים היום. הרי אני חייב בכבודו. אני חייב לדאוג להם בעת זקנותו. ואברהם אבינו העלה כאן נקודה שהיא כורח המציאות... אם אין הבדל בין מראה פניו של האדם... וכולם יראו אותו הדבר, לא נדע להבחין בזקנים ולדעת לכבד אותם ולייקר אותם, וכלשון המדרש - ‘שָׁרָא לְאִין יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת דָּבָר חוץ מִזְקֵנֵיהֶם - הזקנים זה לא רק איזה חפץ שסיים את תפקידו להפך הוא המנחיל. הוא המעמיד. ה הקו שמחבר ומקשר אותנו עם הדורות הקודמים...

ובמבט נוסף - זקן בלשון חז"ל ‘זה קנה חכמה’ - בעצם היותו כאן הוא צבר חכמת חיים. שנות ניסיון התמודד בקשיים שונים וניצח בהם. הוא מתווה לנו את הדרך הוא סולל לנו את השביל. אנחנו הולכים במסלול שסללו לנו ראשונים וביותר דגש על גדולי וזקני הדור שהם החכמים יודעי העיתים. וכמו שכתוב בגמרא בשבת קנב. תניא רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם שנאמר בשישים חכמה ואורך ימים תבונה, ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות נתוספת בהן... הזקן התלמיד חכם שקנה חכמה בצעירותו, בזקנותו מוסיף עוד דעת ועוד חכמה, הוא יכול לכוון את הדרך ולהדריך ולנווט, וכל הנוטל צצה מן הזקנים אינו נכשל...

אך לכאורה יש לתמוה מדוע בשעת חינוכם של הכהנים קראו לזקנים הרי לא היה להם חלק מהותי או תפקיד במעמד הזה? אמנם, מצינו שהרמב"ן פירש שהתפקיד שלהם היה שהם יצוו את עם ישראל להביא את קורבנותיהם, אך גם על זה יש לתמוה מדוע דווקא הם צריכים לומר זאת לעם ישראל?

כדי לבאר זאת, נקדים את מה שנאמר בתורת כהנים כאן שהעגלים שהביאו אהרון וישראל נועדו לכפר על חטא העגל, ואילו השעיר עיזים שהביאו ישראל בא לכפר על חטא מכירת יוסף (שטבלו את כותנת יוסף בשעיר עיזים) ויש להבין מילא חטא העגל קשור לכהונתו של אהרון אך מה נזכרו פתאום כאן בחטא מכירת יוסף??

אך כדברנו הכל מובן כי המשותף לשני חטאים אלו - שלא נמלכו החוטאים בגדולי ומחנכי הדור!! ולא נטלו עיצה מן הזקנים!! כאן לא התייעצו עם אהרון או הזקנים וכו' ושם לא התייעצו עם יעקב וכו'

ולכן מכיוון שהובאו קורבנות אהרון וישראל לכפר על מעשה העגל הרי שאז היא השעה הראויה לתיקון שורש החטא - העדר התבטלות לפני המחנכים והזקנים. לפיכך קרא משה לזקני ישראל באותה שעה, כדי שיהיו נוכחים במעמד זה להוודע ולגלות וללמד את כלל ישראל שכל דבר לא יעשה אלא ע"פ הזקנים

כי ‘ישראל אין יכולים לעשות דבר חוץ מזקניהם!!’ ‘שאל אביך ויגדך - זקניך ויאמרו לך’

(וכך ניתן להסביר שזה היה חטאם של נדב ואביהוא שעשו דבר שלא נצטוו עליו, שלא נטלו עיצה ממשה ואהרון וכו' וכן שזה היה מעלתם של אלעזר ואיתמר שמתי שמשה כעס עליהם והוכיחם ידעו שהצדק איתם ומכל מקום קבלו את דברי משה בהכנעה, כאמונת חכמים אמיתית ואכהמ"ל)

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת שמיי

"ואל בני ישראל תדבר לאמר"

משה רבנו מצווה את אהרן הכהן בתחילת פרשתנו, "קחו שעיר עיזים לחטאת" המילה 'לאמר', משמעותה להעביר את הדברים הלאה, לאחרים. אולם אם אהרן הכהן מצווה על ידי משה להעביר את הדברים לישראל - למי יעבירו הם הלאה?

זאת ועוד, המילים "תדבר לאמר", הן כפל לשון. מדוע יש צורך בשתייהן בזו אחר זו?" נקדים סיפור - "רחמנות על יהודים", נאנח הגאון רבי אליהו לופיאן. "אולי נחזור? אני לא יכול לראות אותם מחללים שבת בנסיעה ברכב". הגאון רבי משה אהרן שטרן, לימים משגיח בשיבת 'קמניץ', שהתבקש ללוות באותה שבת אחר הצהריים את המשגיח רבי אליהו לופיאן לשיבת 'חברון' לתפילת מנחה של שבת, הציג: "אולי כדאי להזדרז בדרך במקום לחזור? הרי כבר עברנו את רוב הדרך" רבי אליהו נאנח אנחה שוברת לב, ובצער רב הסכים. ניכר היה שהקושי לראות יהודים עוברים על רצון ה' כואב לו עד עמקי הנפש. ניסה הגאון הישישי להחיש את צעדיו כדי לא לראות יהודים מחללים שבת, אולם באותו רגע עצר לידם רכב וראשו של צעיר השתרבב ממנו וביקש בעברית צחה הכוונה: "כיצד מגיעים לרחוב יפו?" במקום לקבל מענה, ראה הנהג לתדהמתו את היהודי המבוגר פורץ בבכי עז. תוך שרבי אליהו נשנק מבכי, אמר לנהג: "איך אוכל לומר לך דבר שאסור לך לעשות בשבת? הלא יהודי אתה ויהודי מצווה לשבות". מצד שני "הוסיף הרב לופיאן לתנות את צערו בדמעות באוזני הנהג הנדהם, "איך אוכל להימנע מבקשת עזרה כאשר יהודי מבקש???"

רגעים ארוכים של דממה נקפו. בהם נשמע רק בכיו של רבי אליהו לופיאן נישא ברחוב. לפתע יצא היהודי מן הרכב. הוא ניגש אל רבי אליהו בהכנעה ובלב נרגש אמר: "אמא שלי צועקת עלי כל שבת שאני מחלל שבת. גם יהודים אחרים בשכונתי מוכיחים אותי תמיד בלשון קשה על כך שאינני נמנע ממלאכה ביום השביעי".

מתוכחות, רבי, אינני מתרגש כבר. אולם תוכחה כזו כנה ואמיתית כמו שקיבלתי מכם, מעודי לא שמעתי. בטוח אני שהרב מתכוון לטובתי. ובכן, מבטיח אני: מהיום והלאה לא אסע עוד בשבת..."

רבנו חיים בן עטר, ה'אור החיים' הקדוש, לומד פשט מדיוק לשון הפסוק, אנו נביא חלק מדבריו בלשוננו. אך לפני שהוא מבאר את כפל הלשון, הוא שואל שאלה קודמת יותר: מדוע בכלל משה מצווה להגיד לאהרן לדבר אל בני ישראל? מה פשר שרשרת זו בהעברת דברי ה' אל בני ישראל.

הסיבה היא, מבאר ה'אור החיים', משום שאהרן הוא זה שעשה עבור עם ישראל את העגל, לפיכך הוא זה שצריך ליטול חלק בתיקונו. הוא יצווה אותם על קרבן החטאת שיכפר על חטא העגל. ובשתי לשונות נצטווה אהרן לדבר אליהם: "תדבר לאמר", האמירה כאן, אין משמעותה להעביר את הדיבור הלאה, אלא אהרן נצטווה להעביר את ה'דיבור' הקשה, התוכחה לישראל - על שחטאו בעגל - בלשון רכה, 'לאמר'. למה בלשון רכה אם הם חטאו? יען כי על ידם הוא נבחר לכהונה ועלה לגדולה.

להוכיח לפעמים זו לא רק מצווה, אלא אף חובה, ותוכחה היא אף פעם לא דבר מחמיא, בעיקר לא כשהיא נכונה... אולם גם כאשר חייבים להוכיח ואין ברירה אלא 'לדבר' דיבורים קשים, עדיין התוכחה צריכה להיות מתוך מקסימום התחשבות ורגישות לזולת.

"תדבר לאמר", בלשון רכה!!!

עוד ניתן ללמוד מפרשתינו בידי תוכחה מהפס' "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר" - פרש"י בשביל כבודו של אהרן, הפך פנו כנגד הבנים וכעס - מבואר שאם צריך להוכיח אדם מכובד, יכול להסב פניו למקום אחר ולהשמיץ את דבריו בקול, כדי שהדברים יישמעו לאותו אדם מבלי שיתבייש - ככלל די לחכימא ברמיזא

וכן יש ללמוד מדברי רש"י "לאמר" - "אמר להם השיבוני על דברי" זאת אומרת לפני שמשה מוכיח הוא מבקש מתלמידיו בבקשה תסבירו לי את מעשיכם א. כדי להבין מה בדיוק עשו ועל פי זה להוכיחם. ב. כדי שהתלמיד יבין מה הוא עשה ועל מה מקבל תוכחה כי לפעמים התלמיד מקבל תוכחה ובכלל לא מבין על מה כי כלל לא מבין מה שעשה.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com